

MATERIAŁY WANDY MOSZCZEŃSKIEJ
(1896-1974)
(III-285)

Wanda Moszczeńska urodziła się 3 kwietnia 1896 r. w mieście Krzywoszyje na Ukrainie w rodzinie inteligenckiej. Jej rodzicami byli Julian i Maria z Krackiewiczów. Dzieciństwo spędziła w Kijowie, gdzie w 1913 r. ukończyła prywatną Żeńską Szkołę Handlową L.N. Wołodkiewicz, a w 1915 r. zdała maturę jako ekstern w męskim gimnazjum filologicznym. W 1916 r. rozpoczęła studia historyczne na wolnym uniwersytecie im. Szaniawskiego w Moskwie. Od jesieni 1918 r. kontynuowała studia historyczne na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu Warszawskiego, które ukończyła w 1923 r. uzyskując stopień doktora filozofii na podstawie pracy, *Rola polityczna rycerstwa wielkopolskiego w czasie bezkrólewia po Ludwiku Wielkim*". Praca ta powstała pod kierunkiem prof. Marcelego Handelsmana. W latach 1920 - 1939 uczyła historii w warszawskich szkołach średnich: gimnazjum im. Emilii Plater, szkole prywatnej Anny Jakubowskiej, gimnazjum im. Anny Wazówny oraz w szkole powszechnej w Sielcach. W roku akademickim 1924/1925 była asystentką Seminarium Historycznego Uniwersytetu Warszawskiego. Od 1927 r. prowadziła wykłady na UW z historii wczesnego średniowiecza zachodnioeuropejskiego oraz średniowiecza polskiego.

W roku akademickim 1925/1926 odbyła podróż naukową do Francji i Austrii. Jej celem było zebranie materiałów do pracy *Arystokracja w państwie Franków za dynastii Merowingów*. Monografia ta powstała pod kierunkiem prof. Marcelego Handelsmana i została opublikowana w 1932 r. W 1934 r. na jej podstawie Wanda Moszczeńska uzyskała habilitację.

W czasie okupacji niemieckiej Wanda Moszczeńska prowadziła zajęcia uniwersyteckie na tajnym Seminarium Metodologicznym, gdzie zajmowała się prasą jako źródłem historycznym, a historii na tajnych kompletach liceum im. Emilii Plater. Działała w konspiracji w Polskim Związku Wolności, w grupie „Głos Prawdy”, który współpracował z Armią Krajową. 25 marca 1942 r. Wanda Moszczeńska została aresztowana i znalazła się na Pawiaku. Przez więźniarki była nazywana pani poczta”, ponieważ pisała im listy do rodzin w języku niemieckim i przekazywała grypsy. 13 maja 1943 r. została wywieziona do obozu koncentracyjnego w Oświęcimiu. a w styczniu 1945 r. do obozu w Ravensbruck. W pierwszych dniach maja 1945 r. odzyskała wolność.

Już 16 lipca 1945 r. rozpoczęła pracę w Ministerstwie Oświaty jako wizytator szkół. Na tym stanowisku pracowała do końca czerwca 1946 r. W tym okresie była także redaktorem tygodnika „Skarpa Warszawska” i współpracownikiem Państwowych Zakładów Wydawnictw Szkolnych, gdzie redagowała tomiki „Biblioteki Historycznej”.

Od 1 lipca 1946 r. jako docent na Uniwersytecie Warszawskim, prowadziła zajęcia z historii średniowiecza, metodologii oraz historii historiografii. Uczestniczyła w VII Powszechnym Zjeździe Historyków Polskich we Wrocławiu w 1948 r., na którym wygłosiła referat *Związek między badaniem a szerzeniem kultury historycznej*.

W 1954 r. została mianowana profesorem nadzwyczajnym przy Katedrze Polski Feudalnej. W roku akademickim 1955/1956 pełniła funkcję dziekana Wydziału Historycznego UW.

Wanda Moszczeńska rozwinęła w znacznym stopniu prace badawcze nad historią historiografii polskiej. Jako jedna z pierwszych dążyła do uczynienia z historii historiografii odrębnej dyscypliny co zaowocowało wykładami w zakresie historiografii w roku akademickim 1955/1956. Zorganizowała Zakład Historii Historiografii i Metodologii Nauczania Historii, który od 1961 r. stał się osobną katedrą.

Wanda Moszczeńska przeszła na emeryturę 1 listopada 1966 r. W tym też roku została odznaczona Krzyżem Oficerskim Orderu Odrodzenia Polski.

Przez całe życie Wanda Moszczeńska pracowała społecznie. W latach 1927 – 1932 była przewodniczącą Sekcji Dydaktycznej Towarzystwa Miłośników Historii, a od 1932 r. członkiem tej Sekcji w Polskim Towarzystwie Historycznym. Do pracy w Polskim Towarzystwie Historycznym powróciła po wojnie, aby w latach 1947 – 1950 i od 1956 r. sprawować funkcję przewodniczącej Sekcji Dydaktycznej. Od 1947 r. pełniła również funkcję przewodniczącej Sekcji Dydaktycznej w Towarzystwie Miłośników Historii.

Działała również bardzo aktywnie w tworzeniu nowego programu nauczania historii w szkołach średnich i na uniwersytetach według wytycznych władz PRL. W marcu 1947 r. została przewodniczącą Komisji Badań Historycznych w Związku Nauczycielstwa Polskiego. W 1950 r. brała udział w pracach Komisji Wydawnictw Naukowych zorganizowanej w Centralnym Ośrodku Oświaty Dorosłych przy Towarzystwie Uniwersytetu Robotniczego i Ludowego. W 1953 r. została członkiem Komisji Programowej Historii Instytutu Pedagogiki w Warszawie. W 1957 r. uczestniczyła w Komisji Programów Historii Wyższej Szkoły Pedagogicznej i w Zespole Rzecznawców Historii w Radzie Głównej Szkolnictwa Wyższego (sekcja studiów uniwersyteckich). Współpracowała również z Instytutem Historii PAN w sprawie zasad wydawania bibliografii.

Wanda Moszczeńska była autorką szeregu rozpraw, podręczników i artykułów: *Podręcznik do nauki historii gimnazjum* (cz. 1 - 4, 1933-1937), *Swoistość metodyki historii jako sekwencja swoistości metodologicznej nauk historycznych* (1933), *Na marginesie programu licealnego historii* (1937 - 1038). Opublikowała również artykuły: *Rola założeń teoretycznych w praktyce postępowania badawczego* (1949), *Czy historia historiografii jest wąską specjalnością* (1955), *O sprzecznościach wewnętrznych programowego „subiektywizmu” w sprawie książki H.J. Marrou* (1958). W 1957 r. ukazała się jej praca *Podstawy metodologiczne nauczania historii w szkole*.

Jedną z jej najważniejszych prac jest rozprawa na temat twórczości M. Handelsmana w latach 1905-1907 i 1917-1918. Pierwsza część tej pracy ukazała się w „Przeglądzie Historycznym” w 1956 r., zaś druga nie opublikowana i pozostała w formie maszynopisu. W ostatnich latach swojego życia Wanda Moszczeńska ciężko chorowała.

Zmarła w Warszawie w dniu 18 stycznia 1974 r. Została pochowana w grobie rodzinnym na Cmentarzu Powązkowskim (kwatery B15-1-1/2).

Archiwum Polskiej Akademii Nauk uzyskało spuściznę W. Moszczeńskiej w 1988 r. w darze od jej siostry Janiny Krackiewicz. Materiały te zostały wpisane do księgi nabytków pod nr 1890. Prace porządkowo-inwentaryzacyjne zostały przeprowadzone przez mgr Adama Rozmysłowicza (2005 – 2007) i mgr Izabela Gass (2008 r.). W ich wyniku podzielono materiały na pięć zasadniczych grup zgodnie z wytycznymi przyjętymi w Archiwum PAN.

Grupa pierwsza zawiera materiały twórczości naukowej z lat 1952 - 1977 (j.a. 1 - 102). Podzielona została na następujące podgrupy: A. Prace, artykuły, referaty; B. Wykłady; C. Recenzje; D. Odczyty; E. Materiały warsztatowe. Pierwsza podgrupa obejmuje prace, artykuły, referaty i liczy 31 j.a. Materiały te dotyczą metodologii historii, historiografii polskiej i M. Handelsmana. W skład podgrupy B (j.a. 32 – 51) weszły wykłady prowadzone przez W. Moszczeńską na Uniwersytecie Warszawskim z dziedziny historii Polski, metodologii historii, historiografii, źródłoznawstwa. Podgrupa C (j.a. 52) zawiera recenzje artykułów, referatów i książek. Podgrupa D (j.a. 53) obejmuje przemówienia W. Moszczeńskiej na posiedzeniu Towarzystwa Miłośników Historii. Najliczniejsza jest podgrupa E (54 - 102 j.a), która zawiera materiały warsztatowe z historiografii polskiej od XVIII do XX wieku. Nieliczne materiały dotyczą także historiografii francuskiej i radzieckiej. W dużej ilości zachowały się notatki o M. Handelsmanie. W podgrupie tej znajdują się

również wypisy i notatki na temat dziejopisarstwa polskiego i powszechnego, źródłoznawstwa, filozofii, marksizmu - leninizmu.

Grupę drugą stanowią materiały działalności z lat 1947-1969 (j.a. 103 - 124), podzielone na następujące podgrupy: A. Instytuty, instytucje naukowe i konferencje naukowe; B. Działalność dydaktyczna na Uniwersytecie Warszawskim; C. Działalność redakcyjna i wydawnicza. Podgrupa A (j.a. 103 - 105) zawiera materiały działalności W. Moszczeńskiej w instytucjach naukowych, na zjazdach i konferencjach naukowych. Podgrupa B (j.a. 106 - 123) obejmuje materiały z ćwiczeń ze studentami, seminaria magisterskie i doktoranckie, recenzje prac magisterskich i doktorskich na Uniwersytecie Warszawskim. Podgrupa C (j.a. 124) zawiera prace dotyczące wydawnictw encyklopedycznych (np. Mała Encyklopedia o Polsce), a także korespondencję z redakcjami czasopism naukowych w sprawie publikacji artykułów. Podgrupa ta stanowi 1 j.a.

Grupa trzecia obejmuje korespondencję wychodzącą i wpływającą z lat 1949 – 1972 (j.a. 125 - 126). Na korespondencję ta składają się listy z Aleksandrem Gieysztozem, Żaną Kormanową, Jerzym Kulczyckim, Henrykiem Samsonowiczem.

Grupę czwartą stanowią materiały osób obcych (j.a. 127 - 128). Są to fragmenty książki Celiny Bobińskiej, artykuł Juliana Krzyżanowskiego oraz referat S. Rostkowskiego. Grupa ta liczy 2 j.a.

W skład grupy piątej wchodzi załączniki, zawierające druki zwarte: artykuły i prace W. Moszczeńskiej (j. a. 129 - 136).

Materiały W. Moszczeńskiej liczą 136 j.a., co stanowi 1, 80 m.b. Do inwentarza dołączono 4 aneksy. W Archiwum PAN otrzymały one sygnaturę III- 285. Numer w bazie danych szukajwarchiwach 398 .

Źródła i bibliografia

1. *Materiały Wandy Moszczeńskiej* Archiwum Polskiej Akademii Nauk, sygn. III – 285, j.a15, 107;
2. *Akta osobowe Wandy Moszczeńskiej*, Archiwum Uniwersytetu Warszawskiego,;
3. Borecka E., *Życie i działalności W. Moszczeńskiej*, „Kronika Warszawy”. 1974, nr 4, s. 131-137;
4. Gieysztor A., *W. Moszczeńskiej droga historyka*, „Życie Warszawy”, 1974, nr 43;
5. Maternicki J., *Polska dydaktyka historii 1918-1939. Materiały i komentarze*. Warszawa 1978;
6. Maternicki J., *Wanda Moszczeńska* [w:] *Historycy warszawscy ostatnich dwóch stuleci*. Warszawa 1986, s. 339 – 359;
7. Maternicki J., *Wanda Moszczeńska (3.04.1896 – 18.01.1974)*, „Kwartalnik Historyczny”. 1975, nr 1. s.236 - 239;
8. Moszczeńska W., *Metodologii historii zarys krytyczny*. Warszawa 1977;
9. *Polski Słownik Biograficzny*, Instytut Historii PAN, t. XXII., z. 92, s. 85-87;
10. Wanat L., *Za murami Pawiaka*. Warszawa 1960

PRZEGLĄD ZAWARTOŚCI INWENTARZA

	Pozycja inwentarza
I. Materiały twórczości naukowej	1 - 102
A. Prace, artykuły, referaty	1 - 31
B. Wykłady	32 - 51
C. Recenzje	52
D. Odczyty	53
E. Materiały warsztatowe	54 - 102

a. Historiografia	54 - 79
b. Metodologia historii	80 - 84
c. Marceli Handelsman	85 - 91
d. Filozofia, marksizm-leninizm, źródłoznawstwo	92 - 97
e. Dziejopisarstwo polskie i powszechne	98 - 102
II. Materiały działalności organizacyjno-naukowej, dydaktycznej, wydawniczej	103 - 124
A. Instytuty i instytucje naukowe, konferencje naukowe	103 - 105
B. Działalność dydaktyczna na Uniwersytecie Warszawskim	106 - 123
C. Działalność redakcyjna i wydawnicza	124
III. Korespondencja	125 - 126
A. Korespondencja wychodząca	125
B. Korespondencja wpływająca	126
IV. Materiały osób obcych	127 - 128
V. Załączniki	129 - 136
Aneksy	1 - 4

I. MATERIAŁY TWÓRCZOŚCI NAUKOWEJ

A. Prace, artykuły, referaty

1. *Wstęp do badań historycznych*
Praca
Ok. 1960 rkp., masz., druk, l., sz., k.135
2. *Elementy metodologii historii, wprowadzenie do refleksji metodologicznej*
Praca, niekompletna
1961, rkp., masz., l., k. 251, brak k. 6, 7, 9, 12, 142 – 145, 148 - 165, 168 - 172, 174 - 176, 178-180, w masz.; podwójna k. 229
3. Jw.
Inna wersja pracy
1961, rkp., masz. l., k. 263, brak k. 25-27, 142 -- 145, 148 - 165, 168 - 172, 174 - 176, 178 – 180, 182, 230 – 235; podwójne k. 99, 107 – 113, 117, 223, 226, 273
4. Jw.
Poszerzona wersja pracy, rozdział 1 - 12, brak rozdz. 8
Ok. 1963, rkp., masz., l., k.303
5. Jw.
Poszerzona wersja pracy, rozdział 13 – 18, brak k. 5-6
Ok. 1963, rkp., masz., l., k. 232
6. Jw.
Poszerzona wersja pracy, rozdział 1 – 11, brak k. 110 - 113
Ok. 1963, masz., l., k. 265
7. Jw.
Poszerzona wersja pracy, rozdział 14 – 18, brak rozdz. 12 i 13
Ok.1963, masz., l., k. 250

8. *Elementy metodologii historii*

Praca

Ok. 1963, rkp., masz., 1. k. 377, brak k. 1, 2

9. Jw.

Praca, fragmenty rozdz. 1 - 3, 5, 7-9, 12, 13, 15-19, bibliografia, uzupełnienia do tekstu.

1964 - 1965, rkp., masz., 1., k. 220

10. Jw.

Fragmenty pracy, notatki

B.d., rkp., masz., 1., k. 198

11. Jw.

Fragmenty pracy, notatki

B.d., rkp., masz., 1., k. 88

12. Jw.

Fragmenty pracy, notatki

B.d., rkp., masz., 1., k. 338

13. Jw.

Fragmenty pracy, notatki

B.d., rkp., masz., 1. k. 404

14. *Metodologii historii zarys krytyczny*

Praca

Ok. 1967, rkp., masz., druk, 1., k. 412

15. Jw.

Skorowidz i indeks rzeczowy

Ok. 1967, rkp., masz., druk, 1., opr., k. 25

16. *Podstawy metodologii historii*

Praca, rozdz. 1 - 13

B.d., rkp., masz., 1., k. 468

17. Jw.

Praca, rozdz. 14 - 22

B.d., rkp., masz., 1., k. 405

18. *Miejsce pracy magisterskiej w planie studium uniwersyteckiego na przykładzie studium zawodowego.*

Znaczenie egzaminu w procesie nauczania uniwersyteckiego

Artykuły

1952, b.d., masz., druk, 1., opr., k. 141

Druk: poz. 1. „Życie Szkoły Wyższej”, b.d., s. 12 - 21

poz. 2. „Życie Nauki”, 1952, nr 7-8, s. 102 - 115

19. *Kryzys u nauczycieli historii.**Kryzys w nauczaniu historii*

Artykuły

1956 - 1957, 1961, rkp., masz., druk, 1., k. 25

Druk: poz. 1. „Głos Nauczycielski”, 1956, nr 52/53

poz. 2 „Głos Nauczycielski”, 1957, nr 1

20. *Wymowa społeczno-polityczna twórczości naukowej M. Handelsmana w latach 1905/1907 - 1917/1918. Z problematyki okresu imperializmu. Część 2. Podstawa ideologiczna historyka a funkcja ideologiczna jego dzieła*

Artykuł, egz. z przypisami

Po 1956, rkp., masz., 1., k. 133

21. Jw.

Artykuł, egz. bez przypisów

Po 1956, rkp., masz., 1., k. 124

22. Jw.

Artykuł, egz. bez przypisów

Po 1956, rkp., masz., 1., k. 124

23. *Tragizm opóźnionych pozycji ideologicznych. Z badań nad twórczością naukową M. Handelsmana w okresie międzyrewolucyjnym 1905/1907 - 1917/1918*

Fragmenty artykułu

Po 1956, rkp., masz., 1., k. 64

24. *Marceli Handelsman. Sylwetka indywidualności twórczej*

Fragmenty artykułu

Po 1956, rkp., masz., 1., k. 60

25. *Z zagadnień warsztatowych historii historiografii*

Artykuł

1959, rkp., masz., 1., k. 74

26. *Historiografia polska*

Artykuł, 2 kopie

[1959], rkp., masz., 1., k. 23

27. *Zadaniu badawcze a warsztat naukowy historii historiografii*

Artykuł, brak k. 45, 47

Ok. 1960, masz., 1., k. 53

28. *O warsztat naukowy historiografa*

Artykuł, 2 wersje, notatki warsztatowe, podwójne s. 1. 28, 30, 40, 47, 59

B.d., rkp., masz., 1., k. 163

29. *Questions scientifiques et les conditions du travail scientifique dans le domaine de l'histoire et de l'historiographie**L'histoire de l'historiographie: problemes et techniques methodes des recherche procedes d'investigation*

Artykuły
B.d., rkp., masz., j. franc., 1., k. 9

30. *Projekty artykułów naukowych*

Plany, szkice, tytuły
B.d., rkp., l., k. 40, zob. aneks 1

31. Adela Bornholtzowa i W.M., *Drogi wzrostu i rozwoju młodej kadry historyków*

Referat przygotowany na zjazd jubileuszowy Polskiego Towarzystwa Historycznego,
2 egz.
1956, druk, sz., k. 28

B. Wykłady

32. Historiografia i metodologia historii

Wykłady, notatki do wykładów, plan wykładów
1947 – 1957, rkp., masz., 1., k. 160

33. Źródłoznawstwo

Wykłady, notatki do wykładów
1949 - 1951, rkp., masz., l., k. 124

34. Jw.

Wykłady, notatki do wykładów
1952, rkp. l, k. 62

35. Historia Polski w epoce feudalnej

Wykłady, notatki do wykładów
1950 - 1953, rkp., 1., k. 246

36. Historiografia. Historia historiografii

Wykłady monograficzne, notatki do wykładów
1951 – 1969, rkp., j. pol., ros., 1., k. 160

37. Historia Polski do 1764 r.

Fragmenty wykładów kursowych na UW i PWSP
1951, rkp., l., k. 437

38. Jw.

Fragmenty wykładów kursowych, styczeń - kwiecień na UW i PWSP
1952, rkp., 1., k. 252

39. Jw.

Fragmenty wykładów kursowych, maj i grudzień na UW i PWSP
1952, rkp., l., k. 291

40. Jw.

Fragmenty wykładów kursowych na UW i PWSP
1952 - 1954, rkp., l., k. 105

41. Jw.

Fragmenty wykładów kursowych na UW i PWSP
1953, rkp., 1., k. 40

42. Jw.

Plan i tematyka wykładów na WSP. Program ćwiczeń. Wskazówki egzaminacyjne.
Wykaz lektur obowiązujących.
1953, rkp., masz., 1., k. 75

43. Jw.

Fragmenty wykładów kursowych na UW i PWSP. Mapa: Wostocznaja Ewropa w XII
i pierwszej połowie XIII wieku, skala 1: 10000000
1954 – 1956, rkp., 1., k. 134

44. *III Zjazd H[istoryków] P[olskich] 1900 r.*

Fragmenty wykładów
1955, rkp., 1., k. 20

45. Historiografia polska XIX i XX w. Krakowska Szkoła Historyczna: Sz. Askenazy,
M. Bobrzyński, A. Chołoniewski, Wł. Konopczyński

Fragmenty wykładów, materiały do wykładów
1955, rkp., sz., 1., k. 157

46. *Wstęp do badań historycznych*

Konspekty, materiały do wykładów
1958 - 1959, rkp., 1., k. 106

47. Historiografia polska XIX i XX w. Krakowska Szkoła Historyczna: St. Smolka

Fragmenty wykładów, materiały do wykładów
1959, rkp., 1., k. 87

48. Naród, państwo, rewolucja, walka klasowa w ujęciu marksizmu-leninizmu.

Wykłady, materiały do wykładów
Po 1950, rkp., 1., k. 108

49. *Cel i możliwości nauki historycznej*

Fragmenty wykładów, materiały do wykładów
1964, rkp., masz., 1., k. 14

50. *Dziejopisarstwo polskie na tle rozwoju nauki historycznej*

Fragmenty wykładów, materiały do wykładu i na seminarium
B.d., rkp., 1., k. 16

51. Optymizm i pesymizm I wojny światowej według historyków polskich

Fragmenty wykładów, notatki do wykładów
B.d., rkp. 1., k. 44

C. Recenzje

52. Recenzje

Recenzje wydawnicze, opinie o książkach
1947 – 1963, rkp., masz., 1., k. 36, zob. aneks 2

D. Odczyty

53. Towarzystwo Miłośników Historii
Tekst przemówienia W.M. na dyskusyjne posiedzenie Towarzystwa
B.d., rkp. l., k. 14

E. Materiały warsztatowe

a. Historiografia

54. *Historia Polski, próba periodyzacji. Periodyzacja dziejów Rosji*
Notatki naukowe
1948 – 1949, rkp., masz., l., k. 36
55. *Historiografia radziecka, dziejopisarstwo rosyjskie. Tło dziejowe dziejop[isarstw]a ros[yjskie]go*
Notatki naukowe ze źródeł i opracowań
1949 - 1950, 1952 – 1953, rkp., l., k. 178
56. Historiografia polska XIX i XX w. Krakowska i Warszawska Szkoła Historyczna
Notatki naukowe
1950 - 1957, rkp., l., k. 122
57. Historiografia polska XIX i XX w. Poglądy Stanisława Zakrzewskiego
Notatki naukowe
1951 - 1954, rkp., l., k. 44
58. Historiografia marksistowska. Problemy i badania historiograficzne
Wypisy ze źródeł i opracowań
1953, rkp., masz., l., k. 48
59. Historiografia marksistowska. Cytaty klasyków marksizmu
Wypisy ze źródeł, notatki naukowe
1953 - 1954, rkp., l., k. 56
60. Historiografia marksistowska
Notatki naukowe
Ok. 1953 - 1955, rkp., l., k. 64
61. Historiografia polska XIX i XX w. Poglądy O. Balzera, W. Mejbauma., L. Siemińskiego. ,
W. Smoleńskiego, W. Sobieskiego, M. Sokolnickiego, W. Tokarza
Notatki naukowe
1953, rkp., l., k. 246
62. *Tło dziejowe rozwoju nauki historycznej*
Notatki naukowe
1953 – 1955, rkp., l., k. 69
63. Historiografia PRL
Notatki naukowe
1953 – 1958, rkp., l., k.184
64. Historiografia polska XIX i XX w. Tło historyczne dziejopisarstwa polskiego

- Notatki naukowe
1953 - 1962, rkp., 1., k. 124
65. Historiografia polska XVIII i XIX w. oraz źródłowa baza badań historiograficznych
Notatki naukowe
1953, 1964, rkp., 1., k.58
66. Historiografia XIX w.
Notatki naukowe
1955– 1961, rkp., 1., k. 138
67. Historiografia epoki imperializmu. Rozważania o historiografii
Notatki naukowe, wypisy ze źródeł i opracowań
1956 - 1957, rkp., masz., 1., k. 169
68. Historiografia polska XIX i XX w. Poglądy Jana Adamusa
Notatki naukowe
1957 - 1958, rkp., 1., k. 38
69. Historiografia polska XIX w. Poglądy J. Lelewela, J. Szujskiego
Wypisy ze źródeł i opracowań. Notatki naukowe.
1958 – 1960, rkp. 1., k. 184
70. Historiografia. Historyzm, tok postępowania badawczego, determinizm i relatywizm
Notatki naukowe.
1958 – 1966, rkp., 1., k. 60
71. Historiografia polska XIX w. Poglądy T. Korzona na historię jako naukę poznawczą
Notatki naukowe i wypisy z prac T. Korzona
1959, rkp., 1., k. 71
72. Historiografia i metodologia historii
Wypisy ze źródeł i opracowań. Notatki naukowe.
1959 - 1962, rkp., 1., k. 184
73. Jw.
Notatki naukowe.
Ok. 1960 - 1962, rkp., masz., 1., k. 209
74. Historiografia i dialektyka marksistowska. Poglądy F. Kona
Notatki naukowe, wypisy ze źródeł i opracowań
1962 - 1963, rkp., 1., k. 136
75. *Propozycje problemowe (historiografii XIX w.)*
Notatki naukowe.
1968 - 1969, rkp., masz., 1., k. 80
76. Poglądy teoretyczne Henrie Marrou
Notatki, wypisy z pracy H.M.
Po 1956 r., rkp., j. franc., pol., 1., k. 74

77. *Historiografia] współ[czesna]. Francja przed I w[ojną] św[iatową]*

Notatki na seminarium

B.d., rkp., l., k. 5

78. *H[istoriog]rafia na ile rozwoju kultury w szcz[egółności] nauki*

Notatki naukowe

B.d., rkp., l., k. 14

79. Filozofia historii Collingwood'a

Notatki naukowe

B.d., rkp., masz., l., k. 362

b. Metodologia historii

80. Metodologia historii

Notatki naukowe

1949 – 1953, rkp., l., k. 226

81. Jw.

Notatki naukowe i wypisy ze źródeł

1960 - 1965, rkp., masz., l., k. 149

82. Jw.

Notatki i wypisy ze źródeł naukowych

B.d., rkp. 1., k. 128

83. Jw.

Notatki naukowe

B.d., rkp. l., k. 168

84. Metody badań naukowych

Notatki naukowe

1951, rkp., j. franc., pol., ros., l., k.70

c. Marceli Handelsman

85. Marceli Handelsman

Notatki naukowe

1953 - 1956, rkp., masz., l., k. 127

86. Jw.

Notatki naukowe, artykuł Z. Nagórskiego, *Ludzie mego czasu. Marceli Handelsman. Garść wspomnień osobistych.* „Wiadomości”, 1957 nr 26

1957, rkp., masz., druk, l., k.110

87. Jw.

Poglądy M.H. Na rolę i znaczenia Konstytucji 3 Maja. Księstwa Warszawskiego, Napoleona. Notatki i wypisy ze źródeł i opracowań

1957 - 1958, rkp., l., k. 360

88. Jw.

Charakterystyka działalności i twórczości naukowej M.H. Notatki i wypisy ze źródeł i opracowań

1957 – 1958, rkp., masz., l., sz., k. 364

89. Jw.

Poglądy M.H. na historiografię Notatki i wypisy ze źródeł i opracowań

1957 - 1959, rkp.,p, masz., l., k. 52

90. Jw

Poglądy M. H. na metodologię i źródłoznawstwo Notatki i wypisy ze źródeł i opracowań

B.d., rkp., masz., l., k. 282

91. Jw.

Poglądy M.H. na sprawę polską w XIX w. Notatki i wypisy ze źródeł i opracowań

B.d., rkp., masz., l., k. 282

d. Filozofia, marksizm-leninizm, źródłoznawstwo

92. *Rozważania filozoficzne - b[ardzo) ogólnie*

Notatki naukowe

1949, rkp., masz., l., k. 29

93. Marksizm-leninizm

Notatki naukowe

1949 - 1950, rkp., l., k. 107

94. *Marks jako historyk*

Notatki naukowe

1949 – 1950, rkp., l., k. 152

95. Marksizm-leninizm

Podstawowe pojęcia. Poglądy W.I. Lenina na rewolucję proletariacką

Notatki naukowe

1953-1954, rkp., j. pol., ros., l., k. 180

96. Jw.

Notatki naukowe

B.d., rkp. l., k. 27

97. *Problemy źródłoznawstwa*

Notatki naukowe

B.d., rkp., masz., l., k.68

e. Dziejopisarstwo polskie i powszechne

98. *Dziejopisarstwo 20-lecia - charakterystyczne cechy*

Notatki naukowe

1953, rkp. l.,k.43

99. Dziejopisarstwo polskie

Notatki naukowe - układ wg nazwisk autorów

1953 – 1960, rkp., l., k. 128

100. Dziejopisarstwo europejskie i amerykańskie
Notatki naukowe
1955 – 1960, rkp., 1., k. 154
101. Dziejopisarstwo europejskie
Notatki naukowe - układ wg nazwisk autorów
1955 – 1960, rkp., 1., k. 270
102. *Pesymizm - optymizm w burżuazyjnym dziejopisarstwie polskim*
Notatki naukowe
1957, rkp., masz., 1., k., 103

II. MATERIAŁY DZIAŁALNOŚCI ORGANIZACYJNO-NAUKOWEJ, DYDAKTYCZNEJ, WYDAWNICZEJ

A. Instytuty i instytucje naukowe, konferencje naukowe

103. Instytut Pedagogiki
Powołanie na stanowisko członka komisji Programowej Historii
1953, masz., 1., k. 3
104. Zakład Historii Historiografii Instytutu Historii Polskiej Akademii Nauk w Łodzi
Korespondencja, sprawozdania, notatki w sprawie monografii M.H.
1954 - 1957, rkp., masz., 1., k. 29
105. Konferencje i dyskusje
Protokoły obrad, głosy w dyskusji, materiały konferencyjne
1949, 1960 - 1969, rkp., masz., druk, 1., k. 40

B. Działalność dydaktyczna na Uniwersytecie Warszawskim

106. W.M., *Uwagi do założeń rekrutacji na pierwszy rok studiów UW w roku akademickim 1965/6*
1965, rkp., masz., 1., k. 29
107. Wstęp do badań historycznych
Notatki do zajęć ze studentami
1960 - 1961, rkp. 1., sz., k. 32
108. Jw.
Materiały do ćwiczeń i konsultacji
1960-1962, rkp., masz., 1., k. 11
109. Historiografia
Materiały do ćwiczeń, konspekty zajęć. Protokoły z konserwatorium
1963 - 1964, rkp., masz., sz., k. 71
110. Jw.
Specyfika ćwiczeń ze Wstępu do badań historycznych. Materiały do ćwiczeń, prace studentów
1963 – 1966, rkp., masz., 1., k. 38

111. Konserwatorium dla studentów IV i V roku
Materiały na konserwatorium, prace studentów
1963 - 1964, rkp., masz., l., k. 86
112. Seminarium magisterskie W.M.
Materiały do ćwiczeń
1947 – 1952, rkp., l., k. 110
113. Jw.
Materiały do ćwiczeń
1960 - 1961, rkp., l., sz., k. 111
114. Jw.
Ocena pracy magisterskiej Anny Radziwiłł pisanej pod kierunkiem W.M.
1961, rkp., masz., l., k. 6
115. Jw.
Materiały do ćwiczeń., protokoły z zajęć, prace studentów
1963 - 1964, rkp., masz., l., k. 86
116. Jw.
Materiały do ćwiczeń, prace studentów
1964 - 1965, rkp., masz., l., k. 44
117. Jw.
Materiały do ćwiczeń, prace studentów, wypisy ze źródeł i opracowań
1964 - 1967, rkp., masz., l., k. 158
118. Jw.
Jan Dybczak, Wacław Tokarz jako historyk insurekcji kościuszkowskiej Praca
magisterska, ocena pracy
1966, kp, masz., l., sz., k. 86
119. Jw.
Wykład magisterski z historiografii i historiozofii, materiały do wykładu
1967 - 1968, rkp., l., sz., k. 79
120. Seminarium doktoranckie W.M.
Opinie i wnioski W.M. dotyczące doktorantów
1964 - 1967, rkp., masz., l., k. 29
121. Jw.
Tematy i plany prac doktorskich, uwagi do prac
1965 – 1967, rkp., masz, l., k. 60
122. Jw.
Recenzje i oceny prac doktorskich Emilii Boreckiej, Jerzego Maternickiego, Marii
Wierzbickiej
1965 – 1971, rkp., masz., l., k. 96

123. Jw.

M.W., *Periodyzacja dziejów Polski przedrozbiorowej w historiografii polskiej w okresie od lut 70 XIX wieku do 1939*. Fragmenty pracy doktorskiej, plan pracy, wykaz źródeł zawartość poszczególnych rozdziałów

B.d., masz., 1. k. 31

C. Działalność redakcyjna i wydawnicza

124. „Głos Nauczycielski”, „Kwartalnik Historyczny”, *Mała Encyklopedia o Polsce*, Zakład im. Ossolińskich

Korespondencja, materiały redakcyjne, wycinki z książki

1955 – 1960, rkp., masz., druk, 1., k. 37

III. KORESPONDENCJA

A. Korespondencja wychodząca

125. Osoby i instytucje G-S

1949 – 1972, rkp., masz, fkp., 1., k. 10, zobacz aneks 3

B. Korespondencja wpływająca

126. Osoby i instytucje G-Z

1949 – 1972, rkp., masz., fkp., 1., k. 27, zob. aneks 4

IV. MATERIAŁY OSÓB OBCYCH

127. Celina Bobińska, *Fragment nieustalonej pracy o źródłach historycznych*

Julian Krzyżanowski, *Jan Ostróg - pionier Odrodzenia w Polsce*

Po 1963 r., masz. pow., druk, 1., k. 21

128. [Rostkowski S.], *Powstanie i rozwój myśli historycznej SDKPiL w latach 1893-1904*

Fragment referatu, brak k. 18

Po 1966 r., masz., 1., k. 35

V. ZAŁĄCZNIKI

129. W.M., Adela Bornholtzowa, *Podstawy metodologiczne i dydaktyczne nauczania historii w szkole*

Praca

1957, druk, opr., k.42

Druk, Warszawa 1957

130. W.M., A.B., *Nauczanie historii w szkole a nauki historyczne*

Praca

1969, druk, opr., k. 62

Druk, Warszawa 1969

131. W.M., *Metodologii historii zarys krytyczny*

Praca, brak k. 2

1976, druk, 1., k.268,

Druk, Warszawa 1976

132. Jw.
Praca, c.d.
1976, druk, 1., k. 274
Druk, Warszawa 1976
133. Jw.
Praca
1977, druk, 1., k. 152
Druk, Warszawa 1977
134. Jw.
Praca, c.d.
1977, druk, 1., k. 128
Druk, Warszawa 1977
135. H.M., *Społeczno-polityczna wymowa twórczości M. Handelsmana w latach 1905/07 i 1917/18. Z problematyki badań nad procesem przemian ideologicznych okresu imperializmu. Część 1. Wyjściowe pozycje ideologiczne w latach rewolucyjnych 1905-1907*
Artykuł, 3 egz.
1956, druk, k. 60
Druk, „Kwartalnik Historyczny”, 1956, nr 3, s. 111 - 150
136. W.M., A.B., *Drogi wzrostu i rozwoju młodego historyka*
W.M., A.B., *O nową koncepcję uniwersyteckiego studium historii.*
Artykuły
1956, druk, sz., opr., k. 93
Druk poz. 1, „Historia i Nauka o Konstytucji” 1956, nr 5, s. 5-16;
Poz. 2. „Życie Szkoły Wyższej”, 1956, nr 9, s. 37 - 46

ANEKS 1

- J. 30. Projekty artykułów naukowych
1. *Bibliografia - zasady*
  2. *Czym jest a czym nie powinna być historia*
  3. *Dziejopisarstwo polskie*
  4. *Historia a filozofia*
  5. *Historiografia*
  6. *Koło Historyczne 1955*
  7. *Metodologia*
  8. *Nauka historyczna widziana poprzez porównanie ze sztuką*
  9. *O język naukowy*
  10. *Postęp a współpraca w historii*
  11. *Sprawdzalność empiryczna*
  12. *Stosunek do burżuazyjnej nauki*
  13. *Tradycja nieprzewyciężona*
  14. *Zjazdy międzynarodowe historyków*

ANEKS 2

- J. 52. Recenzje
1. *Berk o Guerin*

2. *Bow George o Russelu*
3. *Cejdlin Starosielskiej*
4. „*Historia*” hasło [w:] *Encyklopedii Powszechnej*
5. *Kan o Thompsonie*
6. *Kogun o Morrisonie*
7. *Manteuffel Tadeusz, „Wieś zachodnioeuropejska w średniowieczu”*
8. *Murrou, De la connaissance historique*
9. *Nowele z historii Polski IX – XVI w.*
10. *Problemy współczesnej fizyki*
11. *Prof. Dutkiewicz, Szkoła Askenazego*
12. *Prof. Dutkiewicz, O poglądach Askenazego na ruchy rewolucyjne*
13. *Schapiso o Ponthusie*

ANEKS 3

J.125. Korespondencja wychodząca

Gieysztor Aleksander	1970	1.1
Grochulska Barbara	1966	1.1
Instytut Pedagogiki	1954	1.1
Kormanowa Żanna	1949	1.1
Muzeum Historyczne m.st. Warszawy	1968	1.1
Piskorek D.	b.d.	1.1
Samsonowicz Henryk	1972	1.1

ANEKS 4

J. 126. Osoby i instytucje G-Z

Gieysztor Aleksander
 Kormanowa Żanna
 Kulczycki Jerzy
 Samsonowicz Henryk
 Wierzbicka Maria